

Mirko Lukaš*

Antropološko-odgojno djelovanje narodnih poslovice

UDK: 37.015.2:398.9(497.5)
Stručni članak

Primljeno: 11. 10. 2011.
Prihvaćeno: 20. 2. 2013.

Sažetak: *Na početcima svog odgojnog djelovanja narod se služio iskustvenim odgojem. Koristeći u praksi provjerena iskustva, on je svoje spoznaje iskazivao kroz raznolike oblike narodnog stvaralaštva: pjesmama, pripovijetkama, bajkama, zagonetkama, izrekama, poslovicama, itd. Narodne poslovice kao kulturno stvaralaštvo hrvatskog naroda u sebi sadrže snažnu odgojnu poruku. Cjelokupan moralni i etički sustav vrijednosti sadržan je u tim kratkim, britkim, ali narodu jasnim, mudrim izrekama.*

Povijesnom analizom sadržaja dostupne pedagoške periodike zamjećujemo velik broj poziva i komentara koji svoju utemeljenost potkrjepljuju i pronalaze u narodnim poslovicama. Promatrajući narodnu pedagogiju kroz prizmu narodnih poslovice, u njihovim sadržajima pronalazimo mnoge elemente suvremenih odgojnih ideja.

Ključne riječi: *iskustveni odgoj, kulturno i odgojno nacionalno naslijeđe, narodna pedagogija, narodne poslovice.*

Mirko Lukas**

Anthropological-educational Activity of Folk Sayings

UDC: 37.015.2:398.9(497.5)
Professional article

Accepted: 11th October, 2011
Confirmed: 20th February, 2013

Summary: *At the beginning of educational activities, people used experiential education. Using experiences confirmed in practice, people used to express their cognitions through various forms of folk creation: songs, tales, fairytales, riddles, proverbs, sayings, etc. Folk sayings as a cultural creation of the Croatian people contain a strong educational message. The entire moral and ethic value system is contained in these short, witty, but to people clear, wise sayings.*

In a detailed analysis of contents of available pedagogic periodicals we notice a large number of references and comments based on folk sayings. Observing folk pedagogy through a prism of folk sayings, we can find many of the modern elements of educational ideas in their content.

Keywords: *experiential education, cultural and educational national heritage, folk pedagogy, folk sayings.*

1. Uvod

Učenje je aktivan proces koji ne počinje od potpunih civilizacijskih nepoznanica, već se temelji na prethodnim antropološkim iskustvima. Osobe posjeduju neka ranije stečena uvjerenja, shvaćanja i ideje koje se u samom procesu učenja povezuju ili nadopunjuju s novim idejama i spoznajama. Osobe učeći objedinjuju mišljenje, osjećaje ali i funkcije poput opažanja, djelovanja, itd. U tim se odnosima staro, postojeće iskustvo prilagođava novim znanjima i spoznajama te zajednički čine novu kvalitetu osobnosti.

„Reci mi i ja ću zaboraviti, pokaži mi i ja ću zapamtiti, uključi me i ja ću razumjeti“ (Konfucije, 450. g. p. n. e.). Promatrajući učenje kao aktivan, dinamičan proces uviđamo da ono nije samo priprema za život, nego postaje njegova sastavnica i neodvojivi dio jer učimo živeći – živimo učeći.

Čovjekov životni put započinje prirodnim iskustvenim oblicima učenja. Iskustveno učenje objedinjuje iskustvo i njegovu refleksiju, dok sama refleksija svoja uporišta pronalazi u uskoj povezanosti s povijesnim iskustvima prošlih generacija. Tako onaj tko spoznaje, svoje iskustvo obogaćuje tražeći rezultate, tj. refleksije ranije doživljenih iskustava i tako lakše procjenjuje svoju sadašnjost (Kolb, 2000). Iskustveno učenje postaje proces u kojem se znanje oblikuje transformiranjem svih prethodnih iskustava i ostvaruje kritičkim promišljanjem bilo tuđih, bilo osobnih iskustava.

Narodne poslovice imale su u hrvatskom narodu ali i ostalim, posebice slavenskim, narodima veliku odgojnu funkciju u vrijeme dominacije iskustvenih oblika učenja. Tijekom povijesti koristile su se u odgojne svrhe mnogo više nego danas, kada ih se tek koji put jedva i prisjetimo. Ovim se člankom želi prikazati u kojoj je mjeri narod koristio prethodna, provjerena iskustva ranijih generacija i oblikovao ih u kratke i jezgrovite poruke, mudrosti ili, kako ih književnost naziva, poslovice. Čitajući brojne iskustveno provjerene, izrečene a zatim i zapisane narodne mudrosti i izreke, u njima prepoznamo početne elemente kasnijih teorijski osmišljenih i formuliranih ideja kao i početnih sastavnica i čimbenika odgojne djelatnosti.

Iskustveno učenje započinje uopćavanjem, tj. raspravljanjem o obrascima i o tome kako se ono što su ljudi iskustveno stekli odnosi na „stvarni svijet“. Djeca su vrlo rano bila uključena u svijet i život odraslih, koji su svjesno ili nesvjesno na njih prenosili svoja radna i ostala životna iskustva i tako ih pripremali za život u zajednici. Antropološki promatrano, fizičke su aktivnosti u počecima ljudskog roda u potpunosti zaokupljale tadašnji narod koji nije iskazivao potrebu niti za kulturom, niti za umjetnošću. Osnovna odgojna metoda razdoblja u kojem imanentno prevladava samo iskustveno učenje bila je imitacija mlađih koji su djelovali po uzoru na odrasle unutar obiteljskog odgoja.

Usavršavanjem i napredovanjem civilizacije, mladi ljudi morali su upoznavati običaje i pravila života i rada zajednice kojoj su pripadali. U početku su ta pravila proizlazila iz pripreme za borbu, za obnašanje obrednih djelatnosti, a kasnije i pripreme za rad, sudjelovanje u religiji, kulturi, politici, itd. U razdobljima u kojima nije bilo profesionalnih odgojitelja vodeću odgojnu ulogu preuzimale su manje društvene skupine poput porodica ili, kasnije, obitelji, koje su tradicionalno imale, kao što i danas imaju, funkciju modela za preuzimanje ponašanja, sadržaja, sredstava i ciljeva odgoja.

U razdoblju prelaska iz robovlasničkog u feudalno doba i dominaciju srednjovjekovne pedagogije sve se više počinju naglašavati ciljevi odgoja temeljeni na moralnim principima, na odgoju i njegovanju iskrenosti, poštivanju običaja, hrabrosti i čvrstom karakteru. Ovim se tekstom želi pokazati kolika je odgojna vrijednost i moć smještena u narodne poslovice, danas često skrivene od očiju javnosti, a u čijim se sadržajima kriju ideje i na čijim su praktičnim iskustvima utemeljene čvrste osnove mnogih kasnije znanstveno uobličених odgojnih postavka.

2. Vrjednote i narodne poslovice

Iz hrvatske tradicijske kulture, posebice usmene književnosti, naziru se autohtoni narodni život i običaji proizašli iz naravi hrvatskoga nacionalnog bića. Usmena književnost hrvatskog naroda tijekom prošlosti bilježena je u različitim oblicima; npr. kod Juraja Šižgorića, 1487. u knjizi *O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku* navode se pjesničke elegije, tužbalice ili se kod drugih autora manifestiraju kao narodne poslovice, pripovijetke, zagonetke, itd.

Narodne se poslovice definiraju kao kratka, jezgrovita izreka s nekim značajnim zaključkom ili poukom ili iskazom (Taritaš, 1975). U njima se ocrta tzv. ugovorna teorija društva koja postanak društva izvodi iz dogovora među ljudima koji, trpeći nedaće prirodnog stanja, uviđaju da prihvaćanje pravila omogućuje suradnju i sigurnost koja unaprjeđuje njihove osobne interese.

Hrvatskih je poslovice od vremena glagoljaša do danas zabilježeno vrlo mnogo. U našoj književnosti pronađeno je i zapisano preko dvije stotine tisuća narodnih poslovice (Kekez, 1990). „Iznimno čvrst oslonac hrvatska usmena književnost ima u običajnom pravu utemeljenom na biblijskim motivima. Sva je hrvatska tradicijska kultura oslonjena na Božje zapovjedi i ta su pravila neprijeporna i sigurna okosnica idejnom sustavu likova“ (Botica, 2004). To je u narodu postalo jamstvo općenitom sustavu vrjednota kojima je protkao sve svoje duhovno djelovanje.

Poslovicama se u životu čovjeka pripisuje značajna antropološka uvjetovanost i istinitost (Kekez, 1990) jer potiču stvarni život i uobličuju ga svojim praktičnim

djelovanjem. U sebi sadrže i objedinjuju sve one prokušane životne vrijednote prihvaćene od naroda, pa tako i hrvatskoga naroda. One oblikuju ljudsko životno iskustvo i apstrahiraju ga na razinu „čiste istine“.

Vrijednosti se predstavljaju kao temeljna uvjerenja kojima se tvrdi da je specifičan način ponašanja ili krajnje stanje postojanja osobno ili društveno poželjnije od protivnoga ili obrnutoga načina ponašanja ili krajnjega stanja postojanja (Rokeach, 1973). Vrijednost je neizostavan vid ljudskog bića, pokretački i regulacijski čimbenik odgoja (Mougniotte, 1995).

Vrlo se često u narodu može zamijetiti poistovjećivanje pojma odgoja s pojmom moralnog odgoja. „Čovječja volja, čini i djela čovjekova, zatim uzroci koji pokreću i proizvode djela, obuhvaća sve pojmove dobra i zla, dužnosti i savjesti, poštenja i časti, istine i prava, kreposti i sreće. Zadaća je morala, da ograničava ljudsku prirodu, određuje njene granice aktivnosti, a s druge strane moral produbljuje i razvija čuvstvenu stranu duše, upravlja čovjekovim željama i olakšava odnose između čovjeka i čovjeka“ (Truhelka, 1903).

3. Odgojna uloga narodnih poslovice

Ovaj rad analizirat će tek mali broj od velikog fundusa zabilježenih narodnih poslovice, kako bi ilustrirao njihov snažan odgojni utjecaj kao i moralne odgojne vrijednote koje su najčešće iz njih proizlazile i služile u potpomaganju obiteljskog odgojnog djelovanja. Osim obiteljskog okruženja one su se često koristile i izvan obitelji kao institut javnosti, na način da bi u svom okruženju oslikavale tzv. narodni odgojni kodeks koji bi služio za održavanje moralne čistoće zajednice, naročito mladog naraštaja.

Društvene znanosti prilaze istraživanju vrijednosti tako što ih objašnjavaju promatrajući osobine i uvjete društvenog života, istražujući odnose između vladajućih sustava vrijednosti i društvene strukture, ciljeva, potreba, tradicije, slojeva, klasa, itd. Najčešće se, implicitno ili eksplicitno, polazi od pretpostavke kako je osnovni smisao vrijednosti u funkcijama socijalizacije pojedinaca i održavanju postojeće društvene organizacije.

Svako je djelo vrijednost ako doprinese povećanju ljudskosti. Vrijednosni stavovi nisu drugo do ljudski izbor između više mogućnosti. Stoga proizlazi da vrijednosti ne spoznajemo intuitivno već iskustveno, da ih samo ne doživljavamo i vrjednujemo, već tražimo i razloge za prihvaćanje jedne ili druge vrijednosti, ispitujemo njihovu istinitost u intersubjektivnom važenju kao povijesnu objektivnost (Tanović, 1978).

Različita je tipologija sustava i hijerarhije vrijednosti koje proizlaze iz različitih filozofsko-aksioloških orijentacija: Maslow, Henz, Bezić, Scheller, Spranger, itd. Kod većine autora posebno se navode odgojne vrijednosti bilo

doslovno ili u sustavu šireg pojma: etičke, moralne, društvene, religijske, itd. U odnosu na druge vrijednosti, odgojne imaju dvostruku funkciju, tako što su istodobno cilj i sredstvo odgoja. „Da bi vrednota doista bila pedagoška, ona mora imati odgojni utjecaj na biće u razvoju, kako s obzirom na sadržaj tako i s obzirom na težnje gojenca“ (Bezić, 1990, 138).

4. Rasprava

Odgojnost se unutar obiteljskoga života temeljila i na primjerenosti sadržaja koji su se koristili u svakodnevnom životu i odražavali su određeni odgojni karakter. Analize će koje slijede prikazati odnos naroda prema odgoju, promatranom kroz narodnu pedagogiju i mudrost.

Potražili smo odgovor na postavljeni istraživački problem: prepoznati i analizirati odgojne vrijednosti narodnih poslovice kao narodne baštine unutar hrvatske usmene književnosti i prisjetiti se njihova mjesta i mogućnosti djelovanja na odgojnom području. Zaključci su doneseni nakon povijesne analize sadržaja pedagoške periodike, i to časopisa *Napredak* i *Školski prijatelj* u razdoblju od 1859. do 1918. godine.

Povijesnom analizom sadržaja, istražujući odgojno djelovanje i funkciju narodnih poslovice u povijesti hrvatskog školstva, željeli smo osvjetliti doprinos i značenje narodnih poslovice u borbi za podizanje „narodne pedagogije“ i masovnog prosvjeđivanja hrvatskog naroda.

Narodne poslovice često su citirana odgojna sredstva u pedagoškoj periodici i pronalazimo ih u mnogim tekstovima bez razlike govore li one o odgoju ili uopće ne govore, ali u izrečenom kontekstu imaju odgojnu namjeru. Česta je upotreba narodnih poslovice u ironičnom obliku ali tada se pridavala pozornost tome da njihova izvornost ne bi gubila pravu poruku, smisao i vrijednostu koju nosi, npr. „pjeva ko slavuj iz bare“.

Pojedine narodne poslovice govore u slikama i po njima možemo zaključiti kakvo je bilo tjelesno i duševno stanje ljudi toga vremena, mogu nam isto tako otkriti koji su sadržaji, odgojna načela, čimbenici i područja odgojnog djelovanja korišteni u promatranom razdoblju.

Odgojna funkcija narodnih poslovice koje promatramo kao cilj i kao sredstvo odgoja u narodu povezana je sa samim ljudskim postojanjem. Narod ih povezuje s krjepostima u svakom pogledu, i tjelesnom i duševnom, zato što se u narodu oduvijek vjeruje da je odgoj samo sredstvo kojim će se postići tjelesno i duševno bogatstvo, a tek postizanjem tog bogatstva čovjek ostvaruje svrhu svoga postojanja.

Odgojni cilj identificira se sa svrhom čovjekova postojanja. „Svatko si naime misli, da se uzgojem imade postići krepost u svakom pogledu, tjelesni šta veći

razvoj, kao što i duševno blagostanje, ili bolje reći bogatstvo. Ali ako se stvar pobliže razmotri, vidjet ćemo, da se uzgajanjem mogu podati samo sredstva, oružje kojim da postignemo veću duševnu i tjelesnu jakost“ (Koščević, 1889, 195).

Analizirajući sadržaje tekstova dostupne pedagoške periodike, pronalazimo odgovore na sljedeća pitanja:

Koja je odgojna svrha skrivena u narodnoj pedagogiji a izražena u narodnim poslovicama? „Odgoj nam mora pružiti ona sredstva kojima ćemo moći u muževnoj dobi postići cilj čovjeka uopće“ (Koščević, 1889). Analizirajući ovu tvrdnju, upoznajemo sasvim suprotna stajališta koja često u literaturi prevladavaju o narodnoj pedagogiji kao arhaičnoj i nedovoljno suvremenoj. Ovo je tvrdnja koja upravo odražava svu suvremenost odgojne svrhe i današnjih ciljeva odgoja izraženu u sintagmi „učiti kako učiti“, tj. pripremi za cjeloživotno učenje.

Narod je vrlo brzo uvidio da mu je svrha osposobiti čovjeka za postizanje što većeg blagostanja (tijela i duše) na zemlji, jer će se u takvom okruženju lakše pobrinuti i za budući život nego ako bude živio u bijedi i nevolji: „Bolji dobar glas, nego zlatan pas“; „Bolje časno umrijeti nego li zlo živjeti“; „Grieh jednog sve selo plaća“.

„Tako dakle kroz zemaljska dobra kao što je čast, poštenje, dijeljenje savjeta i milostinje, mudrost, pobratimsku ljubav, misli narod – što je i valjano – da postaje čovjek plemenitiji, bolji u ćudoređu, viši i bliži Bogu i nebu. Daj nam dakle prije sredstava za čestit život, onda ćemo postići i životnu svrhu“ (Koščević, 1889, 196).

Primjećuje se da narod svrhu čovjeka, ne samo tjelesnu, već i onu ekonomsku gleda iskoristiti ovdje na zemlji. Iako se neprestano govori o Bogu, o nebu i svecima, taj pristup ipak ostaje na razini posve ljudskoj: „Komu Bog, tomu i svi sveci“; „Bog ne plaća svaki dan“; „Bog je prvo sebi bradu stvorio“. Prevladavalo je uvjerenje da su sredstva za čestit život prožeta ostvarivanjem ovozemaljskih dobara: čast, poštenje, mudrost, ljubav, i uz njihovu će se pomoć biti bliži i Bogu i nebu.

Malu se djecu u obitelji učilo da je „bolje mrijeti bez djece, nego po smrti ostavit zle sinove“; da „časna haljina sramotu ne pokriva“; da je „dobrota najveće blago“.

U narodu je sreća na zemlji moguća jedino ako se živi časno i pošteno, jer tko tako živi i tko je pravičan, nitko ga ne dira i u miru može provesti svoj život. U iskustvenom odgoju vrlo je važno prvo predočiti cilj a zatim i sredstva kojima ćemo taj cilj postići. Zaključujemo da su najčešće korištena sredstva za postizanja odgojnog cilja dobar glas, čast, poštenje ali i blagostanje.

U analiziranim časopisima pronalaze se narodne poslovice o tome što se to u narodu misli o odgoju, tj. kolika je moć odgoja.

Iako je u narodu vidljivo snažno vjerovanje u moć sudbine od trenutka rođenja pa sve do smrti, „Bilo mu je tako suđeno“, ipak se pronalazi i veliko povjerenje u moć uma, pa onda i odgoja. Uz ove tvrdnje postoji i vjerovanje kako ipak ima nade za popravak i poboljšanje trenutnog stanja i za napredovanje. Iako je tako suđeno, „Ako si sam pomogneš, i Bog će ti pomoći“ ili još snažnije izraženo u slici čovjekove ruke koja ima toliku snagu da ravna, ispravlja, vodi pa čak i mijenja ljudsku sudbinu: „U koga su uzde u ruci, taj vlada konjima“.

Kršćanski orijentiran narod oduvijek je podupirao Božje zapovijedi koje upozoravaju na poštenje, radinost, dobrotu, itd. Stoga i zadaće odgoja prema narodnoj pedagogiji jesu odgojiti dijete za državu, obitelj ali i za sebe: „Svaka ptica svome jatu leti“. Zato je narodno shvaćanje odgoja upravo u pripremi u kojoj će se djeci dati sve čime će moći valjano živjeti u zadruzi, obitelji, među svojim, tj. pripremiti ih za ono okruženje u kojem će živjeti.

Čimbenici odgojne djelatnosti detektirani su i u narodnim poslovicama. Nažalost, gotovo ni u jednoj nema oca kao odgojnog činitelja, jer se njegova uloga u promatranom razdoblju manifestirala sljedećom zadaćom: „Gdje nema oca, nije ni lonca“. Ocu se pripisivala gospodarska funkcija, dok se na majku prenose sve odgojne zadaće: „Majka kćerku kara a nevjesti prigovara“; „Majka tukla, majka bila i opet je majka mila“; „Materina ruka nije teška“.

Područja odgoja koja se prepoznaju u narodnim poslovicama i kroz koja narod djeluje na mladi naraštaj jesu: intelektualno (umno), estetsko (estetičko), moralno (čudoredno) i tjelesno područje.

Promišljajući o spoznajnoj strani odgajanja, tj. razmišljajući kako najbolje prenijeti odgojna postignuća, narod je stvorio izreke: „Ne može srce poželjati a da oko nije prije opazilo“. Ova tvrdnja podrazumijeva upotrebu mnogih osjetila u spoznavanju i učenju. Najčešće su u poslovicama spominjani vid, sluh i opip: „Vidi što ne vidi tko dobre uši ima“; „Što očima ne vidim, prstima odgonetam“.

Znanje je na vrlo visokoj cijeni u narodu jer: „Pamet caruje“; „Tko umije, njemu dvije“; „Što jakost ne može, pamet uradi“; „Mudroj glavi jedno oko dosta“; „Cijena zanata veća je od zlata“; „Bolje znati neg imati“; „Uči se do smrti“. Upravo u ovim tvrdnjama reflektira se ogromna moć znanja i vrijednost koja mu se u narodu pripisuje. Narod ne propušta priliku reći u svojim mudrostima i koju o onima koji ne posjeduju znanje ili imaju pomanjkanje znanja: „Razumije se ko magare u kantar“; „Preveli bi ga žedna preko vode“.

Iz svih ovih razloga potrebno je umnom odgoju posvetiti značajnu pozornost i ništa ne treba prepuštati slučaju: „Što se u kolijevci nauči, nikad se ne oduči“; „Stari se konj ne uči jahati“; „Živeći se uči a učeći umire“. Aktualnost samoodgoja i vrijednost samoaktivnosti u odgojnom procesu primijećena je vrlo rano u narodu koji zapaža da niti su svi jednako sposobni, niti svi imaju jednaku volju za učenjem: „Naučio napame ko papagaj“; „Badava sluša tko ne razumije“;

„Što je babi milo, to joj se i snilo“; „U rijeku gdje nema ribe uzalud je mrežu metat“. Stoga su se sadržaji spoznavanja pokušavali na raznolike načine učiniti zanimljivima i prihvatljivima. Ono što je čovjek sam proživio i prokušao u svojoj praksi, to mu ostaje najduže u pameti. Znanje stečeno iskustvom trajnije je, a to se u narodu doslovno prepoznaje u izrazima: „Kako prostreš, tako ćeš i spavati; uzdaj se u se i u svoje kljuse“; „Ispeci pa reci“; „Kako siješ, tako ćeš i žnjeti“; „Bez muke nema nauke“; „Dvaput mjeri, jednom reži“.

Estetski odgoj promatra se kroz ljepotu sadržaja koji se koristi u odgoju. Sva ljepota ogledala se u tom što je sadržaj više koristio čovjeku, to se smatrao ljepšim. Ako je korist od nekog sadržaja za čovjeka bila veća, više mu se pridavalo pozornosti i imao je veću estetsku vrijednost: „Što je grubo, nije lijepo“; „Nije lijepo što je lijepo, već je lijepo što je srcu drago“.

Moralni odgoj u narodu je bio najteži za realizaciju, jer se osjetilo da je sav trud uloženi u njega davao malo uspjeha i malo dobrih rezultata. Moralnost je ovisila isključivo o onome tko je pružao informacije ali i o volji onoga tko ih je primao. Kada se spominje volja i odluke, tada narod pribjegava onoj biblijskoj mudrosti: „Pun je raj dobrih djela i pakao dobrih obećanja“. Narodna se mudrost u čudorednom – moralnom odgoju manifestirala kroz sljedeće poslovice: „Umiljato janje dvije majke sisa“; „U laži su kratke noge“; „Tko jednom slaže, više mu se ne vjeruje“; „Kakav život, takva smrt“.

Kada su ovako visoko postavljeni ciljevi moralnog odgoja, postavlja se pitanje kojim se sredstvima takav odgoj može ostvarivati. Narod vjeruje da se djeca dobra rađaju, „dobra kao anđeli“, ali ubrzo uviđa i da se navike i sposobnosti tih malih anđela poistovjećuju s njihovim roditeljima. Prenošenje roditeljskih navika ne mora biti uvijek popraćeno dobrim odgojnim namjerama, već djeca često od svojih roditelja nesvjesna određenih postupaka preuzimaju i njihove loše navike, sklonosti i mogu zanemarivati pozitivne vrjednote: „Kakav otac, takav sin“; „Ne pada iver daleko od stabla“, „Kakvo sjeme siješ, takvo i niče“, među djecom „sudac ne treba“.

Među ljudima prepoznaju se ogromne razlike i u kvaliteti življenja i u vrijednostima koje prakticiraju ili promoviraju svojim načinom života. Često se uočava i izdvajanje pojedinaca iz skupine: „Koliko ljudi, toliko čudi“; „Po jutru se dan poznaje“; „Ne pristaje svaka kapa na svaku glavu“; „Vuk dlaku mijenja, čud nikada“.

Na svakom odgojnom području vrlo se rano moraju započeti primjenjivati različite odgojne strategije jer se „šiba savija dok je mlada“; i „željezo kuje dok je vruće“.

Tjelesni odgoj najčešće se manifestira kroz brigu za zdravlje pojedinca: „Zdravlje je najveće bogatstvo“. U pravilu ono obuhvaća i duhovni i tjelesni mir: „Dobra miso – polovica zdravlja“; „Veselo srce i kudjelju prede“. Tjelesno zdravlje

ogleda se u naputcima za dug život: „Tko rano rani, dvije sreće grabi“, u pravilima za prehranu, te brizi za njegovanje tijela: „Kakav pri jelu takav pri djelu“. Hrana je vrlo važna za tjelesni razvitak: „Kratka večera – dug život“; i „U vodi je lijek“.

Snažno djelovanje i utjecaji okruženja također se u odgoju prepoznaju vrlo rano. Uz osobnu aktivnost odgajnika pozornost je potrebno pridavati i utjecaju sredine kao odgojnog čimbenika, i one najbliže i cjelokupnog društvenog okruženja, koje ima veliki utjecaj na život i razvitak svakog pojedinca: „Jedna trula jabuka sve u vreći pokvari“; „Reci mi s kim si pa ću ti reći kakav si“; „Više valja dobar drug nego rdav brat“.

Najčešće korištena odgojna sredstva u onovremenom odgoju bile su nagrade i kazne. O nagradama narod ne govori ništa, jer je već sam život najveća nagrada za dobra djela i onaj tko mu se dobro prilagodi, taj radi u svoju korist i korist svoga okruženja, dok u kažnjavanju treba biti oprezan jer kaznu doživljava svatko na svoj način.

5. Zaključak

U svakoj od navedenih poslovice sadržano je bogatstvo hrvatske kulturne baštine. One oslikavaju konkretna prakseološki ispitana i dokazana životna načela i pravila ponašanja u raznim životnim prilikama, što nam je bila namjera i potkrijepiti ovim tekstom.

Narodne poslovice bile su u funkciji iskazivanja stavova koji su iskustvenim odgojnim djelovanjem prenošeni na mlade naraštaje. Ono što je osobno iskušano, predstavljalo je veliku vrijednost u životu odraslih ljudi. Mnogo se puta narod osvjedočio da ne smije nekritički preuzimati tuđe neprovjerene stavove. On je takve tvrdnje unaprijed osuđivao na neuspjeh. Upravo su tako i u odgojnoj djelatnosti prolazile narodu nametane inovacije, često su neprihvaćane i nepravedno bile unaprijed osuđivane na propast. Osnovna zamjerka autorima bila je ta da nisu dovoljno pridavali pozornost stanju duha našega naroda i njegovoj tradiciji, shvaćanjima, običajima i prakticiranim vrjednotama, ako nije bilo potrebno postavljati kineske zidove između nas i ostalih naroda, ali je u promatranom razdoblju iskazivana snažna potreba za očuvanjem osobnosti, nacionalnog bića i njegova identiteta.

Povijesno nas iskustvo upozorava na to da se niti jedno učenje nije zadržalo vječno, nego se tijekom vremena izmjenjuju utjecaji i filozofski pogledi i na život čovjeka i na njegovo okruženje i društvo u kojem živi. Ono što u povijesnim mijenama često ostaje trajno jest narodna mudrost koja se nije podavala niti potpadala pod utjecaje bilo kojih autoriteta. Naročito se ističu pogledi unutar narodne mudrosti u kojima narod daje svoje viđenje odgojne (uzgojne) djelatnosti, njezinih čimbenika, oblika rada, područja i zadaća.

Stoljećima prokušavana narodna mudrost i dalje stoji pohranjena u arhivima, muzejima i tako se sve više udaljava od svojih tvoraca i prenositelja. Stoga podsjećamo autore da i poneka suvremena čitanka može zabilježiti koju od mnogobrojnih narodnih mudrosti i tako se na vrlo jednostavan, razumljiv i prihvatljiv način približiti puku, prenoseći mu posredno spoznaje i budeći nacionalnu svijest i pripadnost te stvarati sponu s prethodnim generacijama.

Tako smo kroz narodne poslovice uvidjeli mogućnosti definiranja odgojnih ciljeva u promatranom povijesnom razdoblju, svrhu odgoja, odgojne strategije kao i odgojna područja. Iskustveni odgoj prenošen obiteljskim odgojnim djelovanjem realizirao se kroz: intelektualni, estetski, moralni i tjelesni odgoj.

U analiziranim tekstovima u narodu se prepoznaje zavidno poznavanje i utjecaj genetike. Ove su spoznaje također rezultat iskustvenog učenja u kojem narod pravilno rasuđuje utjecaj naslijeđa na odgoj te individualne razlike među pojedincima.

Zaključujemo da se danas čini velika nepravda time što u današnjim čitankama postoji deficit narodnih poslovice, i kao odgojnog sredstva koje obiluje raznovrsnim vrjednotama, i time što se one zanemaruju kao kulturna ostavština i nacionalna baština hrvatskoga naroda.

Literatura:

1. Bezić, Ž. (1990.): *Biti čovjek ali kako? Odgojne smjernice*, Đakovo: Biskupski ordinarijat Đakovo.
2. Botica, S. (1998.): *Lijepa naša baština*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
3. Botica, S. (2004.): „Biblijske teme u hrvatskoj usmenoj književnosti“, Osijek: *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 5*, Filozofski fakultet Osijek.
4. Kekez, J. (1990.): *Svaki je kamen da se kuća gradi*, Osijek: Revija.
5. Kolb, D. (2000.): *Iskustveno učenje*, preuzeto 14. 9. 2009. s <http://mzu.sbnet.hr/cgi-bin/download.cgi?00368_iskustvenoucenje.ppt>
6. Košćević, V. (1889.): *Narodne poslovice o uzgoju*, br. 13.; br. 14.; br. 15., Zagreb: Napredak.
7. Mougnotte, A. (1995.): *Odgajati za demokraciju*, Zagreb: Educa.
8. Munjiza, E., Lukaš, M. i Peko, A. (2007.): „Odgojne vrijednosti u hrvatskoj usmenoj književnosti“, Osijek: *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 8*, Filozofski fakultet Osijek.

9. Peko, A., Jindra, R. i Munjiza, E. (2004.): „Sustav vrijednosti Jagode Truhelke“, Osijek: *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 5*, Filozofski fakultet Osijek.
10. Rokeach, M. (1973.): *The Nature of Human Values*, New York: FreePress.
11. Šah, J. (1860.): „Narodne poslovice“, iz: *Mudroslovi Narodu slovanskeho v prislovih*, Zagreb: Napredak.
12. Tanović, A. (1978.): *Vrijednosti i vrednovanja*, Sarajevo: Svjetlost.
13. Taritaš, M. (1975.): *Rječnik književne interpretacije*, Zagreb: Iktus.
14. Truhelka, J. (1903.): *Slavičina svadba*, Zagreb: Domaće ognjište 2 – 4, 5 – 6.
15. Varga, A. (1889.): *Domaći uzgoj mladeži naše*, Zagreb: Napredak br. 8.; br. 9.

Mirko Lukaš*

L'effetto antropologico – educativo dei proverbi popolari

UDK: 37.015.2:398.9(497.5)

Ricevuto: 11. 10. 2011.

Articolo espositivo

Accettato per la stampa: 20. 2. 2013.

Riassunto: *Agli inizi delle attività di insegnamento il popolo era costretto a ricorrere all'educazione empirica. Venivano applicate, nella pratica, le esperienze verificate e le espressioni di tali esperienze vertevano su varie forme di creatività ed arte popolare: canzoni, racconti, favole, indovinelli, detti, proverbi ecc. I proverbi popolari come parte della creatività culturale del popolo croato contengono una forte componente didattico-educativa. Il sistema morale ed etico di valori nel suo complesso è contenuto in quelle brevi, taglienti, chiare e sagge espressioni popolari. Attraverso l'analisi storica dei contenuti della bibliografia pedagogica in proposito, si può constatare la fondatezza di queste tesi. Osservando la pedagogia popolare attraverso il prisma dei proverbi popolari, vi si trovano numerosi elementi delle idee educative moderne.*

Parole chiave: *educazione empirica, patrimonio culturale ed educativo nazionale, pedagogia popolare, proverbi popolari.*

*dr. sc. Mirko Lukaš,
viši asistent,
Sveučilište J. J.
Strossmayera u Osijeku,
Filozofski fakultet,
Odsjek za pedagogiju
mirko.lukas@vt.t-com.hr

*Mirko Lukas, PhD,
senior assistant professor,
University of J. J.
Strossmayer in Osijek,
Faculty of Pedagogy,
Department of Psychology
mirko.lukas@vt.t-com.hr

*dr. sc. Mirko Lukaš,
assistente
Università J.J. Strossmayer
Osijek
Facoltà di Filosofia Osijek
Dipartimento di Pedagogia
mirko.lukas@vt.t-com.hr